

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Reakce plzeňského tisku na vypuknutí první světové války

Zuzana Egnerová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor České dějiny

Bakalářská práce

Reakce plzeňského tisku na vypuknutí první světové války

Zuzana Egnerová

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2013

.....

1.	ÚVOD.....	1
2.	SITUACE PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU	3
2.1.	Habsburská monarchie před první světovou válkou.....	5
2.2.	Sarajevský atentát.....	6
2.3.	Začátek první světové války	9
2.4.	Válečné nadšení v Čechách v létě 1914	12
3.	REAKCE PLZEŇSKÉHO TISKU NA VYPUKNUTÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY	14
3.1.	Atentát	14
3.2.	Kdo je na vině?	17
3.3.	Jen kousek k válce	19
	ZÁVĚR	28
4.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	30
4.1.	Literatura:.....	30
4.2.	Periodika:	31
5.	RESUMÉ.....	32
6.	Seznam Příloh.....	33
6.1.	Příloha 1	33
	Smuteční projev královského města Plzně.	33
6.2.	Příloha 2	33
	Rakouský následník trůnu s chotí zavražděn.	33

1. ÚVOD

Práce je zaměřena na reakci plzeňského tisku na vypuknutí první světové války. Je zde zahrnuto období od atentátu na arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženu vévodkyni Žofii z Hohenbergu až po vyhlášení války Srbsku ze strany Rakousko-Uherska. Svoji práci jsem rozdělila na dvě hlavní části a ty pak do menších kapitol. V první úvodní části nalezneme krátké nastínění situace před vypuknutím války a celkové nálady v Evropě. Je tu krátké uvedení politické situace, která byla už řadu let napnutá. Dále je tu kapitola, která popisuje životy císaře Františka Josefa I. a jeho přímých příbuzných. Část práce je věnována i samotnému atentátu, kterému byl připisován hlavní důvod vypuknutí války. Ostatní kapitoly zachycují situaci před vyhlášením války Srbsku. V závěrečné části úvodní kapitoly se věnuji válečnému nadšení, pro jehož zpracování jsem použila dostupnou literaturu od Jana Galandauera, konkrétně *Wacht am Rhein a Kde domov můj?* a Davida Pazdery, konkrétně *Mobilizace v roce 1914 jako první krok na cestě ke zformování vojáka velké války*. Tato literatura detailně popisuje náladu během vyhlášení války Srbsku, a je proto hodnotným zdrojem informací. Další nezbytné informace k této kapitole jsem získala z díla Ivana Šedivého, *Češi, české země a Velká válka*.

V úvodních kapitolách byla využita domácí dostupná literatura. Nejvýznamnější z nich, ze které se dalo nejlépe čerpat důležité informace do velké části úvodních kapitol, tvořila monografie Aleše Skřivana *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*. Kniha detailně popisuje politické vztahy a stala se hodnotnou literaturou, ze které jsem čerpala v úvodních kapitolách. K této kapitole jsem rovněž čerpala z díla Petra Prokše, *Habsburkové a Velká válka* a z díla Jana Galandauera *Osud trůnu habsburského*. Též hodně poučná byla kniha od německé historičky Brigitte Hamannové,

kteřá ve své životopisné encyklopedii *Habsburkové* detailně a propracovaně píše o životech příslušníků habsburského rodu.

Do hlavní části práce byly zahrnuty informace získané z tisku z roku 1914. Autorka po zralé úvaze zvolila čtyři větší plzeňské noviny té doby: *Český Denník*, který vycházel od roku 1864, ale do roku 1911 se jmenoval *Plzeňské listy*, *Nová Doba*, což byl obdeník československé strany sociálně demokratické na českém západě, *Český Venkov*, orgán agrární strany pro západní a střední Čechy, který vycházel vždy v úterý a pátek, a posledním byl *Posel Lidu*, list české sociálně-demokratické strany dělnické.

Zkoumané noviny byly hlavním zdrojem informací. Podklady pro mou práci, které jsem z novinových článků získala, pro mě byly zásadní, a jsou základem pro zpracování mé práce. Ve své práci se pokusím zhodnotit dobové reakce na vyhlášení první světové války a události, které tomuto předcházely.

2. SITUACE PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU

Již v roce 1878 dostala habsburská monarchie souhlas k anexi Bosny a Hercegoviny a Novopazarského sandžaku. Ministr zahraničí Gyula Andrassy se ovšem obával nesouhlasu velmocí a Osmanské říše, pod které tyto oblasti spadaly. Fakticky je ale ovládalo Rakousko-Uhersko. V roce 1879 Otto von Bismarck zprostředkoval podepsání spojenecké smlouvy Německa a Rakouska-Uherska (Dvojspolek). Její účel měl být původně obranný a měla řešit případ, kdyby jednoho ze signatářů napadlo Rusko.¹ „Z Bismarckova hlediska měla smlouva Německu umožnit dohled nad rakouským počínáním v jihovýchodní Evropě,²“ napsal pak Richard Vinen. Teprve s odstupem času se ukázalo, že smlouva Dvojspolku zásadně modifikovala systém mezinárodních vztahů. „Dalším krokem v této cestě byl vznik Trojspolku, vyrostlého ze spojenecké smlouvy mezi Rakousko-Uherskem, Německem a Itálií, podepsané 20. května 1882,³“ napsal Ivan Šedivý.

Spojenectví s Itálií se v následujících letech více a více rozvolňovalo, ale oproti tomu smlouva Trojspolku přitahovala nové zájemce, jako například Osmanskou říši. Stranou nezůstal ani Tunis. Získat do Trojspolku některou ze severoafrických zemí bylo lákavé, ale to se ovšem nestalo. „Tunis získala v roce 1881 Francie s odůvodněním, že nepokoje v této zemi ohrožuje sousední Alžírsko, které již francouzskou kolonií bylo.“⁴

Časem Rakousko-Uhersko rezignovalo na své zájmy na Apeninském poloostrově a přesunulo svoji pozornost na Balkán. Lze proto souhlasit s názorem: „Základy druhého velmocenského bloku, Dohody, byly oproti Trojspolku položeny s jistým zpožděním. Dne 8. dubna 1904 podepsala Velká Británie s Francií ‚srdečnou dohodu‘ o dělbě sfér vlivu, obdobnou

¹ Podrobněji viz VINEN, Richard, Evropa dvacátého století, Praha 2007, s. 366.

² Tamtéž, s. 366.

³ ŠEDIVÝ, Ivan, Češi, české země a Velká válka, Praha 2001, s. 19.

⁴ WARNER, Philip, První světová válka, Praha 1997, s. 15.

smlouvu uzavřela Velká Británie s 31. srpna 1907 s Ruskem a strategickou konkretizací tohoto sblížení znamenaly rusko-britské a francouzsko-britské dohody z roku 1912.“⁵

Plán anexe Bosny a Hercegoviny a Novopazarského sandžaku se opět objevil a jak napsal Aleš Skřivan: *„Podle Berlínské smlouvy Rakousko-Uhersko mohlo na tomto území udržovat vojenskou posádku a mít v držbě vojenské pozemní komunikace, což bylo explikováno jako i právo budovat železniční trať.“⁶* Tuto věc zatím realizovala sama Osmanská říše, která dostavěla železniční trať do Mitrovice, a na jižní hranici Sandžaku již na přelomu století. Stavba rakouské dráhy byla dokončena v roce 1905. Teprve po propojení dráhy s Bosnou začala tato část země být atraktivní pro Rakousko-Uhersko. Na základě toho se začalo s anexní aktivitou.⁷

„V úterý 6. října 1908 předal rakousko-uherský velvyslanec v Konstantinopoli markrabě Pallavicini velkému vezíru Kiamilu pašovi nótu, již byla turecké vládě oznámena anexe Bosny a Hercegoviny i vyklizení Novopazarského sandžaku. V téže době předali velvyslanci Rakouska-Uherska v metropolích velmocím osobní dopisy císaře Františka Josefa I. informující hlavy států o tomto kroku, 7. října 1908 byla anexe veřejně oznámena,“⁸ napsal Aleš Skřivan.

Tento stav zbavil Rusko naděje na černomořské úžiny a vztahy s Rakousko-Uherskem ochladly. Vídeň s podporou Německa vyloučila jakoukoli diskuzi o anexi se státy budoucí Dohody.⁹ Samotná anexe měla největší dopad na Rakousko-Uhersko. Na Balkánském poloostrově probíhal masivní bojkot rakousko-uherských výrobků a částečná mobilizace.

⁵ VINEN, s. 366.

⁶ SKŘIVAN, Aleš, Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914, Praha 1996, s. 41.

⁷ Tamtéž, s. 205–216.

⁸ Tamtéž, s. 63.

⁹ Podrobněji viz HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, Trojspolek, Praha 1999, s. 210.

Anexe probudila nacionalistické vášně a teroristickou činnost, která měla za úkol přikročit k činu dříve, než si bosenské obyvatelstvo zvykne. Od anexe Bosny a Hercegoviny vedla již jasná cesta k sarajevskému atentátu.¹⁰

2.1. Habsburská monarchie před první světovou válkou

František Josef I. často prohlašoval: „*Měl jsem vždycky smůlu.*“ „*Tento častý výrok císaře mnohé překvapí, šedesát osm let vládl velké říši a dožil se více než požehnaného věku a tak či onak si zabezpečil místo v dějinách lidstva.*“¹¹ Nešťastné události provázely císařskou rodinu už řadu let. Počínaje zastřelením císařského bratra Maxmiliána v Mexiku, pokračující přes sebevraždu císařova syna, korunního prince Rudolfa, kterou spáchal se svou milenkou na zámku Mayerling v roce 1889¹² a smrtelný atentát na císařovnu Alžbětu v Ženevě.¹³ V roce 1896 se novým následníkem trůnu stal František Ferdinand d'Este. Následník se ale kvůli morganatickému manželství musel vzdát následnictví trůnu pro své děti a ani jeho manželka nebyla korunována na císařovnu. Podobný sňatek byl ve své době komplikovaná věc a František Ferdinand byl ze všech stran přesvědčován, aby od svého rozhodnutí upustil. „*František Ferdinand a Žofie museli čelit přesvědčovací a zastrašovací kampani a fronta útočníků byla vskutku široká: rodina, dvůr, státní a církevní činitelé,*“¹⁴ konstatoval Jan Galandauer.

Po anexi Bosny a Hercegoviny v roce 1908 se vztahy mezi císařem a jeho následníkem zhoršily, lze tak souhlasit s tvrzením: „*František Ferdinand se svému stále tvrdohlavěji uvažujícímu strýci marně pokoušel*

¹⁰ Tamtéž, s. 217.

¹¹ GALANDAUER, Jan, HONZÍK, Miroslav, Osud trůnu habsburského, Praha 1982, s. 229.

¹² BINION, Rudolph, From Mayerling to Sarajevo, in: The Journal of Modern History, Vol. 47, No. 2, July 1975, s. 280.

¹³ Podrobněji viz HAMANNOVÁ, Brigitte, Habsburkové, Praha 1996, s. 133.

¹⁴ GALANDAUER, Jan, František Ferdinand d'Este, Praha 1993, s. 63.

*navrhovat federalizaci státu. František Josef však tvrdošijně trval na dualizmu, jako by se obával, že říše rozdíraná vnitřními boji, by se při prvním pokusu o reformu mohla rozpadnout.*¹⁵ Také zdůrazňoval riziko ekonomické katastrofy při možném zabrání Srbska nebo vedení války s ním. *“Za prvé, celá Evropa se na nás vrhne a bude nás považovat na narušitele míru, a bůh nás chraň, abychom anektovali Srbsko, totálně zadluženou zemi plnou královrahů a lumpů atd, prohlásil.”*¹⁶ Následník trůnu rozpoznal, že úplná nebo částečná anexie Srbska by nikam nevedla, a co hůř, zkomplikovala by vztahy v Evropě ještě více, než doposavad byly.

Ale ani Františku Ferdinandovi se nepodařilo zlomit smůlu, která pronásledovala jeho rod, a 28. června 1914 při návštěvě Sarajeva byl i se svoji chotí atentátníkem Gavrilem Principem zastřelen.

2.2. Sarajevský atentát

Záměr následníka trůnu Františka Ferdinanda navštívit Sarajevo se objevil už v roce 1911, nakonec se tuto cestu rozhodl uskutečnit koncem jara 1914. Jeho účast na vojenských manévrech v Sarajevu byla nutná kvůli jeho vojenskému postavení. Před jeho blížícím se odjezdem byl mnoha lidmi varován, že v Sarajevu nepanuje v této době příznivá atmosféra hlavně kvůli rostoucímu riziku atentátu. Jedním z těch, kdo ho varoval, byl i jeho pobočník, náčelník vojenské kanceláře, plukovník Karl Bardolff. Následník očekával, že mu císař z obavy o jeho zdraví cestu do Sarajeva zakáže. To se ale nenaplnilo. Jeden z důvodů, proč se následník rozhodl do Sarajeva nakonec jet, bylo zřejmě to, že císař mu udělil vstřícné gesto. Dovolil, aby s ním na manévry jela i jeho žena

¹⁵ Tamtéž, s. 136.

¹⁶ Tamtéž, s. 119.

Žofie.¹⁷ „Představa, že milované Žofii budou v bosenské metropoli prokazovány pocty, které jí již tolikrát byly odeprény, patrně činila následníkovi cestu na jih přece jen přijatelnější.“¹⁸

Po skončení manévru bylo následníkovi navrženo, aby s návštěvou Bosny skončil a s doprovodem odcestoval. Arcivévoda zprvu váhal, zda ten to návrh nemá přijmout. Toto počínání by ale bylo označeno za urážku Oskara Potiorka a následně bylo zamítnuto. Po mši se manželé vydali do Sarajeva, kde na šesti místech na Apellově nábřeží na ně čekali atentátníci. Po návštěvě sarajevských kasáren následník trůnu kolem desáté hodiny dopolední zastavil v koloně vozů na Apellově nábřeží, kde bylo shromážděno mnoho lidí, aby ho zahlédli. Jeho kolona byla jen slabě střežena.¹⁹

„V prvním voze jeli starosta města Fehim effendy Čurčić a policejní komisař Dr Gerde, ve druhém arcivévoda s manželkou a zemský velitel Piorotek vedle šoféra seděl majitel automobilu hrabě Harrach. Když kolona míjela most Čumurja přes řeku Miljačka, vrhl Čabrinović bombu na druhý vůz,²⁰ napsal Aleš Skřivan. Tento pokus lehce zranil vévodkyni, ale rychlým zásahem arcivévody byla bomba odražena a vybuchla pod dalším autem. „V autě, pod kterým granát vybuchl, utrpěl Potiorkův adjunkt Erik Merizzi dost těžké zranění a po první pomoci byl převezen do nemocnice. Další důstojník utrpěl jen lehká zranění.“²¹ V tuto chvíli bylo důležité dopravit následníka s chotí do bezpečí. Padl návrh, že trasa před průjezdem konvoje bude nejprve vyklizena armádou, ale to následník odmítl. Arcivévoda trval na tom, že před pokračováním určené cesty nejprve navštíví zraněného Merizziho v nemocnici.²² „Ještě před

¹⁷ Podrobněji viz SKŘIVAN, Aleš: Sarajevo 28. června 1914, in: *Historický obzor*, č. 7/8, 1994, s. 148.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž, s. 149.

²¹ GALANDAUER, František Ferdinand d'Este, s. 213.

²² SKŘIVAN, Sarajevo 28. června 1914, s. 148.

nastoupením do automobilu se arcivévoda obrátil k manželce a skepticky konstatoval: ‚Zdá se mi, že dnes ještě pák kulek dostaneme.‘ V tom to ohledu se ale neměl mýlit, třebaže se hrabě Harrach postavil na levé stupátko vozu, aby vlastním tělem následníka chránil.²³ Z nepochopitelného důvodu, první šofér zabočil neočekávaně do jiné ulice a druhý vůz s arcivévodou ho následoval. Když si tuto skutečnost uvědomilo osazenstvo prvního vozu, nařídilo obrátit a vrátit se na původní trasu. Právě na rohu kde šofér zastavil, aby se obrátil, vypálil atentátník Gavrilo Princip na pravou nechráněnou stranu vozu a zasáhl následníka spolu s vévodkyní, která zemřela ještě před převozem do nemocnice na vykrvácení. Chvíli po ní zemřel i František Ferdinand, který měl zasaženou krční tepnu. „Hrabě Harrach, stále stojící na stupátku ted’ už rychle se vzdalujícího auta, držel arcivévodovi límec kabátu, aby mu nepadala hlava. Přitom měl František Ferdinand šestkrát nebo sedmkrát říci: ‚to nic není.‘²⁴

Atentátníkem byl devatenáctiletý Gavrilo Princip. Všichni očekávali, že za takový to čin by měl dostat trest smrti, ale rakouské právo v této době nedovolovalo tímto nejvyšším trestem potrestat člověka mladšího dvaceti let.²⁵ Útokem na následníka trůnu se atentátníkům rozhodně nepodařilo odvrátit válečnou hrozbu. František Ferdinand nebyl zastáncem válečného konfliktu a útok na něj nebyl útokem proti válečné straně, ale naopak posílení její pozice. „*Nepohodlný následník trůnu, který měl obavy z války zmizel a byla vytvořena záminka pro její rozpoutání.*“²⁶ O tom jak by vypadala vnitřní a zahraniční politika nového císaře se už všichni mohli jen dohadovat, ale jistotou bylo, že by se nový císař nedržel stop svého strýce, ale zahájil by novou éru. Otto Urban ve své knize *František Josef I.* napsal: „*Alespoň přibližnou představu o jeho záměrech a plánech*

²³ Tamtéž, s. 149.

²⁴ GALANDAUER, František Ferdinand d'Este, s. 217.

²⁵ ANONYM, The Sarajevo murder trial, in: *American peace society*, Vol. 89, No. 11, July 1926, s. 627.

²⁶ GALANDAUER, HONZÍK, s. 287.

představuje poměrně detailně propracovaný vládní program v přelomu let 1910/1911. Základní jednotící idea celého tohoto programu spočívala v posílení autoritativní panovnické a centrální moci.“²⁷

2.3. Začátek první světové války

První hodiny po atentátu panovala ve Vídni vzrušená nálada. Panoval zde pocit nejistoty a nerozhodnosti. Teprve po té, co dorazily výsledky vyšetřování, které ukazovaly na to, že atentátníci jsou z Bělehradu, a že útok byl připraven za asistence srbských důstojníků, začala převládat myšlenka, že Srbsko bude muset za to, co se stalo, nějak zaplatit. *„Po prvotním šoku se nejrychleji vzpamatovala válečnická klika kolem náčelníka generálního štábu rakousko-uherské armády generála Conrada von Hötzendorfa. Společně s některými členy vlády, zejména s ministrem zahraničních věcí hrabětem Leopoldem Berchtoldem, předsedou rakouské vlády hrabětem Karlem Stürgkhem, přes určitý odpor předsedy uherské vlády hraběte Štěpány Tiszy, prosadila tvrdý postup proti Srbsku, kterému se nakonec podvolil i slábnoucí císař František Josef I.,“²⁸* napsal Petr Prokš.

Jenže zničení Srbska, jakkoli bylo výhodné pro Vídeň, bylo absolutně nepřijatelné pro Petrohrad, který by ztratil své zájmy na Balkáně. Jasně bylo, že to Rusko nevzdá bez boje.²⁹ Byla zde myšlenka, že když Rakousko-Uhersko zasáhne rychle proti Srbsku, Rusko nebude mít dostatek síly a prostředků na vojenský protizásah. Bylo také jasné, že čím dříve Rakousko-Uhersko zasáhne, tím lépe to bude akceptovatelné, jelikož atentát bude ještě stále v povědomí lidí. Naproti tomu Rusku bylo jasné, že když by se do války na Balkáně nezapojilo, ztratilo by tam svůj vliv, a

²⁷ URBAN, Otto, František Josef I., Praha 1999, s. 259.

²⁸ PROKŠ, Petr, Politikové a vznik republiky 1914–1918, Praha 1998, s. 12.

²⁹ Podrobněji viz HLAVAČKA, PEČENKA, s. 242.

to si nemohlo dovolit. Nejtít do válečného konfliktu bylo pro ně nepřijatelné.³⁰ Rakousko-Uhersko nebylo ochotno jít do války se Srbskem, když by nemělo za zády mocného spojence, jako bylo Německo, které se na válku připravovalo již několik let jak ekonomicky, tak i ideově, jak napsal Zdeněk Jindra v knize *První světová válka: „Obyvatelstvo se nesmí dostat do situace aby si teprv v okamžiku vypuknutí evropské války, kladlo otázky, za jaké zájmy má Německo ve válce bojovat. Naopak obyvatelstvo si musí již na myšlenku války předem zvyknout.“*³¹

Z válečného konfliktu mezi Rakousko-Uherskem by se nevyvinula světová válka, kdyby nebylo podporováno Německem a Rusko by nebylo schopné mobilizace, kdyby jeho spojencem nebyla Francie, která mu poskytovala zdroje pro vyzbrojení. *„Válka by nebyla světovou válkou, jejíž destruktivní povaha vycházela ze skutečnosti, že se v ní ocitly vysoce průmyslové země.“*³²

Dne 19. července 1914 bylo schváleno oficiální znění ultimáta Srbsku, které mělo být tvrdé, ale v žádném případě ne nesplnitelné, a jeho dodržení mělo být Rakousku-Uhersku náležitým zadostiučiněním. Ultimátum obsahovalo výpis tzv. srbských prohřešků proti dobrým sousedským vztahům. Dále se mělo Srbsko oficiálně omluvit a dodržet dalších deset podmínek.³³

Srbsko měla různými způsoby ukončit protirakouskou činnost a propagandu a potrestat spoluviníky sarajevského atentátu, kteří se nacházeli na jeho území. S tímto bodem nemělo Srbsko větší problém. *„Jádrem sporu se stal požadavek, aby Srbsko přijalo spolupráci rakousko-uherských zástupců při potlačování podvratného hnutí,*

³⁰ Podrobněji viz SKŘIVAN, Císařská politika, s. 244.

³¹ JINDRA, Zdeněk, První světová válka, Praha 1984, s. 48.

³² VINEN, s. 55.

³³ Podrobněji viz HLAVAČKA, PEČENKA, s. 243.

*namířeného proti teritoriální integritě monarchie a při vyšetřování samotného sarajevského zločinu na srbském území.*³⁴

Srbsko tyto požadavky odmítlo, protože by to byl velký zásah do jeho suverenity, a Rusko se zavazovalo, že ho při případném sporu neopustí. Po nepřijetí ultimáta přerušilo Rakousko-Uhersko se Srbskem veškeré diplomatické vztahy.

*„Dne 28. července 1914 vyhlásila Rakousko-Uhersko válku Srbsku a o den později již bombardovalo Bělehrad. Německo provedlo téhož dne první mobilizační opatření a v návaznosti na ruskou mobilizaci vyhlásil 31. července Vilém II. stav hrozícího válečného nebezpečí. O půlnoci pak německá vláda vyzvala Rusko, aby do dvanácti hodin zastavilo válečné přípravy. Když se tak nestalo, vyhlásilo Německo 1. srpna 1914 válku Rusku a zahájilo samo mobilizaci.*³⁵ Úspěch Rakouska-Uherska závisel především na válečném štěstí Německa, které stálo před dilematem, na jaké frontě by mělo začít válku. Německý první úder byl veden na západ proti Francii, se kterou mělo napjaté vztahy. Boj s Ruskem přenechalo svému rakouskému spojenci. *„To ovšem činilo osud Rakouska-Uherska, které samo nebylo schopno Rusko porazit, jednoznačně závislým na Německu, na tom jak úspěšně si na západní frontě povede,*³⁶ napsal Ivan Šedivý. Dne 2. srpna 1914 Německo obsadilo Lucembursko a 3. srpna vyhlásilo válku Francii. Porušení belgické neutrality donutilo vstoupit do války i Velkou Británii. Cesta ke světové válce započala.³⁷

³⁴ Tamtéž, s. 246.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ ŠEDIVÝ, s. 71.

³⁷ HLAVAČKA, PEČENKA, s. 248.

2.4. Válečné nadšení v Čechách v létě 1914

Válečné nadšení je jakýsi fenomén, který se zformoval v létě 1914. „Bylo poukazováno na životní pocit generací bez válečných zkušeností, nudu, touhu po dobrodružství a touhu po činu jako generační zážitek, či ve slovníku vídeňské nové psychiatrické školy jako vzpouru proti ‚banalitě občanského světa‘ a ‚přehnanou kompenzaci touhy po revoltě,“³⁸ konstatoval Jan Galandauer. Tato nálada se šířila celou společností. Zasáhlo to jak politiky, tak i žurnalisty. Tomuto nadšení podléhaly i intelektuální elity, přičemž právě toto podnítilo lavinovité nadšení, které se stalo fenoménem celého století.³⁹

„Nepokoje naznačily, že pro Čechy byla pozdější válka proti Itálii přijatelná, proti Srbsku snad ještě snesitelná, avšak proti ‚ruským bratřím‘ obtížně myslitelná.“⁴⁰ V politicích převládal názor, že takzvaná „rusofilie“ je v Češích hluboce zakořeněná z dávných dob, z literatury, škol a novin, kde byla hlásána ruská legenda, která se vlila Čechům do krve.

Demonstrovalo se před pomníky, docházelo k napadání domnělých Angličanů, Rusů a Francouzů. V Karlových Varech musela policie chránit lázeňské hosty před „zuřícím davem“.⁴¹ Válečné nadšení nezasáhlo každého, ale menší skupiny, které mu podlehly, byly natolik viditelné, že vše dávalo dojem všeobecného nadšení.

Lze souhlasit s názorem: „Částečná mobilizace českých vojáků probíhala hladce a bez jakýchkoli potíží. Velení armády bylo spokojeno

³⁸ GALANDAUER, Jan, Wacht am Rhein a Kde domov můj: Válečné nadšení v Čechách v létě 1914, in: *Historie a vojenství*, č. 5, 1996, s. 22.

³⁹ Tamtéž, s. 22–23.

⁴⁰ ŠEDIVÝ, s. 55.

⁴¹ Podrobněji viz GALANDAUER, Wacht am Rhein, s. 22–23.

*(snad lze říci mile překvapeno), že se nenaplnily obavy z průběhu mobilizace v českém prostředí.*⁴²

Obavy panovaly právě z dříve hlášené všeslovanské jednoty. I tak převážná část povolaných narukovala v krátké době po výzvě. Obraz českého vojáka byl vykreslen jako nezúčastněný či nepřátelský.⁴³ Češi měli už tak špatné vztahy s monarchií, a tak válka proti slovanským národům byla v jejich mysli chápána jako válka pro sobě samému a bezproblémové rukování do armády se vysvětluje prostou poslušností a tradicionalistickým pojetím vojenské služby.⁴⁴

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž, s. 25.

⁴⁴ Podrobněji viz PAZDERA, David, Mobilizace v roce 1914 jako první krok na cestě ke zformování vojáka velké války, in: *Historie a vojenství*, č. 3, 1998, s. 41, 42.

3. REAKCE PLZEŇSKÉHO TISKU NA VYPUKNUTÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

3.1. Atentát

Obdeník *Nová Doba*, vydávaný československou stranou sociálně demokratickou na západě, a *Český denník* o samotném atentátu psaly již večer 28. června a druhý den o této události informovaly i zbylé listy.

Vyšlo několik zvláštních vydání, jež informovala čtenáře o události v Sarajevu. Titulní stranu *Nové doby* zabral veliký nadpis: „*Atentát v Sarajevě. Následník trůnu František Ferdinand s chotí zavraždění. – Pumový a revolverový atentát. Arcivévodští manželé usmrceni ranami z browningu. – Mnoho jiných osob zraněno. – Pachatelé, chorvatští nacionalisté, zatčeni. – Rozruch v Rakousku.*“⁴⁵

Tyto barvitě titulky spolu s podobiznou zavražděných byly na předních stranách všech novin a zahrnovaly veřejnost informacemi. Zprávy, mnohdy nepodložené důkazy, se v novinách objevovaly ještě několik dní po spáchaném atentátu. Veřejnost se díky tomu mohla dozvědět o způsobu zavraždění následníka a jeho ženy. „*Rada královského, Vašemu apoštolskému Veličenstvu vždy věrně oddaného města Plzně, dovoluje si v nejpokornější úctě tlumočiti Vašemu Apoštolskému Veličenstvu city upřímné účasti a velikého bolu veškerého obyvatelstva tohoto města nad bolestnou ranou, která stihla opětně otcovské srdce Vašeho Veličenstva vždy a jedině národům rakouským věnované.*“⁴⁶ I takto vypadaly smuteční projevy, které se v novinách po krátké době objevily.

⁴⁵ *Nová Doba*. 29. 6. 1914, IXX/78.

⁴⁶ *Český Denník*. 29. 6. 1914, L/166.

3.1.1. Atentátníci

Po vyčerpání všech informací v *Nové Době*, které se týkaly samotného atentátu, se hojně objevovaly informace o atentátnících, které se s postupem času velice lišily a bývaly v rozporu s informacemi, které byly podány dříve. Atentátníci se stali senzací a lidé se chtěli dozvědět více o lidech, kteří usmrtili arcivévodu s jeho chotí. *„Útočník Gavrilo Princip jest 19 roků starý a narozen v Grahovu (okres Livno). Studoval delší dobu v Bělehradě. Při výslechu uvedl, že již dlouho zamýšlel usmrtiti z nacionalistických pohnutek některou vysokou osobnost.“*⁴⁷ Napsala *Nová Doba*.

I v *Českém Denníku* se hlavním tématem stali atentátníci. Čtenář byl zahrnut mnoha informacemi, které byly nepodložené, a proto se v některých případech objevovaly omluvy za mylné informace jako v článku *Českého deníku*: *„Senzační přiznání sarajevského vraha.“*⁴⁸ které bylo následně opraveno: *„Vládní tisková kancelář musela dementovat svoji zprávu o senzačním přiznání obou pachatelů atentátu. To „přiznání“, jak jsme je z povinnosti referentské otiskli i my, bylo tak romantické, že nevěrohodnost jeho na první pohled bila do očí.“*⁴⁹

S menším zpožděním se tomuto tématu věnoval i *Český venkov*, který otiskl přiznání atentátníka a detaily jeho výpovědi: *„S pokusem pumového atentátu nemám pranic společného. Když jsem slyšel výbuch pumy, pomyslel jsem si: ‚Můj bože, jsou přec ještě lidé, kteří smýšlejí jako já.‘ To mě v mém rozhodnutí ještě posílilo...“*⁵⁰ Jako senzace tohoto listu se stala zpráva, že otec útočníka Gabrinoviće je již několik let policejním konfidentem sarajevské policie.

⁴⁷ *Nová Doba*. 29. 6. 1914, IXX/78.

⁴⁸ *Český Denník*. 2. 7. 1914, L/68.

⁴⁹ *Nová Doba*. 6. 7. 1914, IXX/80.

⁵⁰ *Český Venkov*. 3. 7. 1914, VIII/47.

3.1.2. Pohřeb

Pohřeb zavražděných byl v novinách popsán velice precizně a i přes názory na následníka trůnu, které v Čechách panovaly, se tyto informace obešly bez jakýchkoliv autorových projevů vlastních názorů a myšlenek. Těla byla den po atentátu balzamována a ohledání těl prokázalo, že zranění, které oba manželé utrpěli, byla velmi vážná a ani při včasné pomoci by se je nepodařilo zachránit. *Český Denník* rozebíral první informaci o účasti císaře Viléma II. na pohřbu. „*Tělesné ostatky budou převezeny ze Sarajeva do Metkoviče na jižním cípu Dalmácie, kam přijedou v úterý ráno. Zde budou naložena na rakouský válečný dreadnought Viribus unitis a v průvodu válečné eskadry odvezena do Terstu. Zde budou vyloděny ve čtvrtek ráno a ve čtvrtek večer budou přepraveny do Vídně.*“⁵¹ Německý císař Vilém II. se nechtěl zúčastnit pohřbu, protože manželce zesnulého neměly být uznány pocty, které náležely jejímu manželovi.

V okamžiku, kdy se toto dozvěděl Vilém II., ihned se obrátil na Františka Josefa I., který tento proces změnil, a obě těla byla dopravena do dvorního hradu. Současně byla odřeknuta vojenská účast s tím, že žena nemá na vojenské pocty právo. Císař Vilém za těchto okolností přítomen pohřbu být nechtěl.⁵² Pohřeb nakonec proběhl jinak, než si František Ferdinand d'Este přál: „*Dnes se koná pohřeb obětí sarajevského atentátu. Nebudou uloženy v císařské hrobce, jak si to přál zemřelý následník trůnu a jak si to v duchu přáli i ti, kdož neradi by viděli, aby v hrobce císařů a princů ležela též žena, nepocházejíc z rodu císařského.*“⁵³

⁵¹ *Český Denník*. 30. 6. 1914, L/166.

⁵² *Posel Lidu*. 10. 7. 1914, 2.

⁵³ *Nová Doba*. 3. 7. 1914, IXX/79.

3.2. Kdo je na vině?

Zavraždění následníka trůnu a jeho ženy rozpoutalo obrovské spekulace o tom, kdo je vinen. Noviny obviňovaly dokola politické strany, ale i náboženské a jiné spolky. Informace o opravdových vinících se v novinách měnily každý den.

V *Nové Době* se psalo o podezřelém mohamedánovi, který byl zatčen kvůli podezření ze spoluúčasti na atentátu. Následující den byly na vině poměry, které panovaly v Srbsku, o nichž se psalo v listu *Posel Lidu*: „Zavražděním arcivévody-následníka a jeho choti je nezdravým gestem. Třeba se nad tím zamyslet a vzpomenou ti si, kdo asi krom pachatelů také má na tomto skutku spoluvinu. Jsou to neschopní úředníci, kteří svým jednáním popuzují tamní obyvatelstvo proti sobě a nepřímo proti Rakousku. A když několik dobrodružných mladíků nerozvážně přistrojí úklad, tu též nedovedou úředníci neštěstí zabránit ani tak ani onak. Hrozný pořádek!“⁵⁴ Zkoumané noviny si braly na mušku i zahraniční tisk, hlavně ten německý, pro který byli jasným viníkem Srbové a v některých případech všechen slovanský národ.

Český Denník každým dnem informoval o postojích některých německých novin a dále informoval, jak plzeňští Němci hlásali, že za smrt arcivévody a jeho choti mohli všichni Srbové, a je nutné je rázně potrestat. *Denník* zdůraznil, že německý tisk volal po silné odplatě nejen na Srbech, ale i na balkánských Slovanech.⁵⁵ *Posel Lidu* taky informoval o situaci na Balkáně a jednoznačně odsuzoval pogromy na Srby, které se vyskytly i ve Vídni. Protisrbské vášně kritizoval *Český venkov*, který odsoudil listy *Danzers Armee-Zeitung*, které volaly po pomstě a šikaně anektovaného území a Srbů: „*My vojáci známe jen jediné: pomstu! Rozšlapte havěť, která tam dole syčí! V anektovaném území musí pevná*

⁵⁴ *Posel Lidu*. 3. 7. 1914, IV/27.

⁵⁵ *Český Denník*. 3. 7. 1914, 3.

*pěst oddělití zrno od plev! Všichni kdož jsou neloajální, musí býti šikanováni do krve!*⁵⁶ Kvůli těmto nenávisným projevům Srbský tisk přešel do protiútoků. Český Venkov dál odsuzoval postup klerikálního bloku, který podporoval štvání proti Srbům.

3.2.1. Situace na Balkánském poloostrově

Po atentátu si byla srbská vláda vědoma, že se ocitla ve složité situaci. Chtěla udržet svoji suverenitu, ale bylo jasné, že pokud k atentátu nezaujme jednoznačný postoj, bude to mít špatné následky. Odsoudila čin a zavázala se ho jasně prošetřit. Závěr srbské vlády zveřejnila *Nová Doba*: „*Srbsko jako všecek ostatní vzdělaný svět je prodchnuto odporem proti útoku a útočníkům. Divíme se, jak mohly německé, rakouské a maďarské listy použití tohoto nekvalifikovatelného činu zmatených, duševně chorých lidí, aby obviňovaly a napadaly Srbsko, které v poslední době neopomenulo ničeho, aby zlepšilo styky se sousedním mocnářstvím a učinilo je přátelštějšími.*“⁵⁷

Protisrbská nálada se rychle šířila a Balkánským poloostrovem se začaly šířit nepokoje, které vyústily ve vyhlášení stanného práva nad Sarajevem. Srbové začali být lynčováni a srbské obchody vypalovány a probíhalo zatýkání srbských předáků. Nepokoje se rychle šířily z Bosny a Hercegoviny po celém poloostrově. Na zhoršující situaci upozornil Český Denník: „*Dnes došly z Mostaru zprávy o krajně znepokojující situaci v celé zemi. – Včera večer došlo k vážným událostem. Protisrbské výtržnosti nabyly obrovských rozměrů. Několik Srbů zabito. V Mostaru zapáleny a vypleněny srbské domy. Také z jiných míst Hercegoviny došly zprávy o krvavých událostech, které mají ráz pravé honby na Srby. – Očekává se vyhlášení stanného práva nad celou Bosnou a*

⁵⁶ Český venkov. 7. 7. 1914, VIII/49.

⁵⁷ Nová Doba. 1. 7. 1914, LXX/78.

*Hercegovinou.*⁵⁸ Srbští obchodníci na protest začali bojkotovat rakouské zboží jako odplatu za pogromy na Srby. O této skutečnosti psal *Český Venkov*: „*Srbští konsumenti počínají bojkotovati poznovu veškeré rakouské zboží, jakožto odezvu za pogromy, jež v Bosně a Hercegovině proti Srbům pořádány byly. Srbské listy ten to počín veřejnosti bez výhrady schvalují.*“⁵⁹ Když bylo vyhlášeno stanné právo, situace se trochu uklidnila, ale nezabránila nenávistným projevům. Pro neutuchající situaci poslala srbská vláda dva armádní sbory do oblasti Mitrovice. Tento pohyb vojska způsobil mnohé spekulace.

3.3. Jen kousek k válce

Po atentátu se vztahy mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem prudce zhoršily. Noviny podávaly čtenářům informace o politickém vývoji na obou stranách, ale informace se měnily každým dnem. 17. července uveřejnil *Český denník* článek, ve kterém stálo prohlášení uherského ministerského předsedy, hraběte Istvána Tiszy z Uherského sněmu: „*Styky se Srbskem musí býti rozhodně vyjasněny, ale jak, v jakém směru nebo s jakým obsahem, o tom nemohu se vysloviti dle rázu věci, poněvadž jde o otázku, která se právě projednává. Jen opět zdůrazňuji, že vláda jest předchnuta vědomím všech důležitých zájmů, jež se blíží k zachování míru.*“⁶⁰ Podobně mírné informace přinesla i *Nová doba*, která nesla titulek, že srbsko-rakouská krize je u konce. V tomto článku se doslova psalo: „*Po včerejší projevu hraběte Tiszy v uherském parlamentu a po odjezdu ministrů války a zeměbrany, jakož i šéfa generálního štábu na dovolenou, není více pochybností o tom, že k žádné intervenci proti Srbsku nedojde.*“⁶¹

⁵⁸ *Český Denník*. 1. 7. 1914, L/167.

⁵⁹ *Český Venkov*. 10. 7. 1914, VIII/49.

⁶⁰ *Český Denník*, 17. 7. 1914, L/183.

⁶¹ *Nová Doba*. 17. 7. 1914. XIX/85.

Dne 22. července 1914 se v *Českém Denníku* objevily informace, že císař schválil usnesení společné ministerské konference, které naplánovalo zakročení proti Bělehradu a vypracovalo notu, kterou předají srbské vládě co nejdříve. Doba pro přijetí požadavků byla stanovena na 48 hodin. Následujícího dne bylo ultimátum oficiálně vydáno a mezi lidmi zavládl strach z nepřijetí podmínek, které by vedlo k vypuknutí války mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem. *Nová doba* podrobně o tomto činu informovala a notu považovala za vrchol napětí od atentátu na následníka: „*Vypovězení války znamenalo by všeobecný válečný požár v Evropě s nedozírnými následky, rozvratem hospodářským a hromadným vražděním.*“⁶²

Na stránkách *Českého Denníku* bylo uveřejněno oznámení, které sdělilo ruské stanovisko, které žádalo prodloužení lhůty ultimáta a znovu navázání diplomatických styků, jinak hrozili zakročením.⁶³ „*Proslýchá se, že Rusko zakročí u Rakouska a bude žádati prodloužení lhůty ultimáta, aby tak byla evropské diplomacii poskytnuta možnost intervence.*“⁶⁴Napsal list doslova.

Velmi se taky psalo o reakcích zahraničního tisku. V *Denníku* se citovaly například britské *The Times*: „*Konflikt rakousko-srbský svou ostrostí převyšuje všechny spory dosavadní. Jest jenom jedna naděje, že totiž snad Rakousko nepromluvilo ještě své poslední slovo. Kdyby naděje tato byla zklamána, stojí Evropa před světovou válkou.*“⁶⁵

Během doby, kdy plynula lhůta odpovědi na notu, tiskoviny psaly dokola o bodech, které ultimátum obsahovalo, a následky které by nastaly, jestliže Srbsko nevyhoví. Noviny podaly informace, že se Německo vyjádřilo pro nevměšování do sporu rakousko-srbského pouze

⁶² *Nová Doba*. 24. 7. 1914, XIX/87.

⁶³ *Český Denník*. 26. 7. 1914, 1.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

v případě, že jeho spojenec, Rakousko-Uhersko, nebude napadeno jinou velmocí. *Český Denník* zdůrazňoval, že při vypuknutí války bude stát po boku Srbska: „*Rusko zakročí, bude-li samostatnost Srbska Rakouskem ohroženo.*“⁶⁶ Ještě před ohlášením výsledků ultimáta opustil srbský vyslanec Vídeň a srbská vláda vyhlásila mobilizaci a přesunula svoje sídlo do Kragujevace. Stejně tak i ostatní evropské mocnosti se vojensky připravily. Objevily se zprávy, že Srbsko notu přijme ze strachu zapojení mocností do konfliktu a vypuknutí celoevropského konfliktu.

Český Venkov psal o tom, že Rakousko-Uhersko chtělo, aby Srbsko na ultimátum odpovědělo jasně a krátce, ano či ne, nebo vůbec. Srbsko ultimátum sice přijalo, ale současně vzneslo protest u velmocí. Toto si rakouská vláda vyložila jako nedostatečné a vyhlásila mobilizaci. Za zmínku stojí také článek, kde se *Český Venkov* zamýšlel nad důsledky války: „*Vznikne-li ze zápletky rakousko-srbské válka celoevropská, mohou výsledky její býti nedozírné a překvapující – snad došlo by i ke změně států evropských.*“⁶⁷ Podobné články se stejnými závěry psaly novináři i v *Nové Době*.

V sobotu 25. července 1914 vyšlo zvláštní vydání *Nové Doby*, které jako jedno z prvních výtisků informovalo o krocích, které následovaly po vyjádření Srbska: „*Parlament – Poslanci zbaveni imunity. – Zemské sněmy, permanentní výbory rady říšské a zemských sněmů uzavřeny. – Svoboda osobní, slova a tisku, práva listovního, telegrafního a telefonního tajemství, svoboda spolčování a shromažďování zrušeny. Ustanovení zákona o válečných povinnostech a úkonech v platnosti.*“⁶⁸

Tyto zprávy způsobily mezi veřejností zmatek a paniku z možného válečného konfliktu. Ve strachu začali lidé hromadně vybírat peníze

⁶⁶ *Český Denník*. 25. 7. 1914, L/191.

⁶⁷ *Český Venkov*. 27. 7. 1914, VIII/50.

⁶⁸ *Nová Doba*. 25. 7. 1914, XIX/89.

z bank a plzeňský tisk se je snažil všemožně uklidnit: „*Jsou slyšeti naivní názory, že vláda zkonfiskuje peníze peněžních ústavů. To jsou liché báchoroky a neopodstatněné obavy. Za všechny činy i dluhy státu ručí veškeré obyvatelstvo svým majetkem a poplatností. Na hotovosti peněžních ústavů stát nesáhne, neboť by si podkopal základy.*“⁶⁹ Tisk upozorňoval na to, že nejčastěji lidé přichází o peníze, které mají volně ložené v domech v různých skrýších, které se často stávají obětí lupičů. K varování před ukvapeným vybíráním úspor se přidává i *Český venkov*, který informoval, že vídeňská bursa požádala berlínskou o zastavení všech obchodů s rakouskými bursovními papíry, a tím ochránila peníze rakouských občanů před ztrátou.

3.3.1. Vyhlášení války

František Josef I. i srbský král Petr vydali válečné manifesty a srbský král dne 26. července se vyjádřil k ultimátu, které mu bylo dáno. Srbská vláda odpověděla, že na požadavky vyhověla do té míry, která je slučitelná se svobodným a nezávislým státem. V prohlášení spoléhal na boha a na spřátelené mocnosti, které při něm budou stát a budou jako on usilovat o zachování míru. Považoval za svoji povinnost bránit svůj národ před napadením: „*Občany, kteří nejsou k službě vojenské za vlast naši povoláni, žádáme, aby klidně zůstali ve svých domovech a konali klidně své práce.*“⁷⁰ Na straně druhé císař vydal známý manifest *Mým národům!*, který otiskl *Český Denník* 29. července ve zvláštním vydání. Oficiální vyhlášení války ze strany Rakouska-Uherska přišlo 28. července jako první na stránkách *Wiener Zeitung*. Původní text byl napsán ve francouzštině. Plzeňské tiskoviny otiskly překlad: „*Poněvadž královská srbská vláda neodpověděla uspokojivě na notu ze dne 23. července*

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ *Český Venkov*. 27. 7. 1914. VIII/50.

1914, jest c. a k. vláda nucena, aby sama pečovala o ochranu svých zpráv a zájmů a aby za tím účelem apelovala na pomoc zbraní.“⁷¹ Toto prohlášení podepsal ministr zahraničí Leopold hrabě Berchtold.

3.3.2. Mobilizace

První zprávy o mobilizaci se objevili již v pátek 10. července v *Českém Denníku*.⁷² Informace byly převzaty z pařížského tisku. Bělehrad mobilizoval dva armádní zbory. V tisku tuto informaci připisovaly zprvu neutěšené situaci na Balkánském poloostrově. Srbská mobilizace zasáhla i státní příslušníky, kteří nežili na území Srbska. Někteří výzvu odmítli. Anglie na rozkaz krále mobilizovala na zkoušku a „*ponechána v zesíleném stavu až do 15. srpna*.“⁷³ V pondělí 27. července tisk informoval o částečné mobilizaci Rakouska-Uherska a úplné Srbska z 25. července. Takto se tu vyskytla informace o rozkazu ruského kabinetu k mobilizaci ze dne 26. července.

Noviny taky informovaly o tom, jak mobilizace dopadla na společnost. *Český Venkov* dne 27. července sděloval, jak rodiny postižené odchodem živitelů na frontu budou podpořeny. Rodiny musely prokázat, že byly prokazatelně závislé na příjmu odvedeného, a podle zákona ze dne 26. prosince 1912 měly nárok na podporu: „*Podpora se poskytuje v případě mobilizace manželce mobilizovaného, jeho dětem, rodičům, dědovi a bábě, bratřím, sestrám, tchánu a tchýni, nemanželské matce a nemanželským dětem, zkrátka všem příslušníkům zmobilizovaného příspěvek na výživu (strava, oděv, byt léčení, ošetření, náklady na výchování) a příspěvek na činži*.“⁷⁴ Tyto příspěvky byly vždy

⁷¹ *Český Denník*. 29. 7. 1914, L/193.

⁷² *Český Denník*. 10. 7. 1914, L/174.

⁷³ *Nová Doba*. 24. 7. 1914, IXX/88.

⁷⁴ *Český Venkov*. 27. 7. 1914, VIII/50.

vypláceny 1. a 16. den v měsíci. O příspěvky museli členové rodiny žádat na obecním úřadě v místě bydliště odvedeného.

Nová Doba velice pěkně zachytila první dojmy z mobilizace Plzni. Mobilizace zasáhla do lidských životů vážným způsobem. Nebyly ušetřeny žádné třídy obyvatelstva. Do Plzně se sjížděli mobilizovaní z celého kraje. Autor článku popisoval dojemné scény, které se odehrávaly na nádražích: *„Ženy, matky i milenky záložníků provázeli (sic) své milé k vlakům, na perónech se tísnily davy přátel, příbuzných i zvědavců. A všichni, obecnstvo ve vlacích i na perónech, prožívali děsné chvíle loučení s těmi, kdož do války odcházejí a nevědí, zda se někdy vrátí.“*⁷⁵

Autor článku čtenáře ohromil i popisem Plzně, která byla následující den plná mobilizovaných mužů, ulice byly přeplněny a proměnili se v tábořiště. Obchody až na hostince byly uzavřeny. *„Obchod ustal takřka úplně a jen potravinářské závody a hostince byly po celý den přeplněny.“*⁷⁶ Autor psal i o situaci na venkově, kde mobilizace byla umocněná tím, že se lidé navzájem znali a věděli o každém člověku ve vsi, který musel narukovat.

Spolu s mobilizací se objevila i lichva. Zdražování potravin ve městech bylo znatelnější než na vesnici. Ceny těch nejzákladnějších potravin byly uměle zvyšovány. Obchodníci předstírali, že nesmí prodávat víc, než co stačí na denní spotřebu. V lidech tím byla vyvolána panika, která zapříčinila umělé zvýšení cen. Toto jednání obchodníků bylo ze strany tisku kritizováno a autoři článků volali po nápravě: *„Pravíme otevřeně, že to, co se po oba dny v Plzni v tomto ohledu dělo, je vyložené darebáctví. Neboť proti lidu těžce postiženém mobilizací, vyrukovalo se ještě se zdražováním potravin! A to přece trpěno býti nesmí! Za žádných*

⁷⁵ *Nová Doba*. 29. 7. 1914, IXX/90.

⁷⁶ Tamtéž.

*okolností nelze dovolit, aby lid byl vydán na pospas spekulantům a lichvářům! Stanovení maximálních cen je nevyhnutelnou potřebou.*⁷⁷ Lidé žádali nápravu a ta byla učiněna C. a k. okresním hejtmanstvím v Plzni, které vydalo vyhlášku proti lichvě s potravinami, a zároveň žádalo občany, aby každý případ lichvy nahlásili.

Mobilizace se dotkla i veřejné dopravy. Od 28. července byla zakázána přeprava civilních osob, které neprokázaly, že cestují za vojenským nebo úředním účelem. Od vyhlášení mobilizace podléhal veškerý tisk cenzuře. Ode dne srbské odpovědi Rakousku-Uhersku, vydal císař nařízení, která krom jiného převáděla moc na vojenské orgány.

3.3.3. Po vyhlášení války

Většina novin zastávala názor, že válka bude rychlá a bude mít lokální charakter a některé noviny hlásaly, že k válce nemusí dojít vůbec. Ten to názor prezentovala i *Nová Doba*: „*Ještě nyní nedůvěřuje se, že k válce dojde. Myslí se, že v poslední chvíli bude zažehnána. Není to vyloučeno.*“⁷⁸ Zároveň však *Český Denník* následující den informoval o prvních střetech: „*Ze Zemuna dochází zpráva povážlivá. Srbové vyhodili most železniční, vedoucí přes Dunaj ze Zemuně do Bělehradu dynamitem do povětří.*“⁷⁹

Ve zvláštním vydání *Nové Doby* se informovalo o tom, že před započítí nepřátelství musí Rakousku úředně vyhlásit Srbsku válku formálně. K tomuto zavazovala haagská konference, jejíž ustanovení znělo tak, že každá velmoc musí před započítí nepřátelství nejméně dvanáct hodin dopředu oficiálně vyhlásit válku. *Nová Doba* otiskla

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ *Nová doba*. 27. 7. 1914, XIX/89.

⁷⁹ *Český Denník*. 28. 7. 1914, 50/194.

prohlášení britského ministra zahraničních věcí sira Edwarda Greye a jeho snahu o zachování míru. Britská vláda nařídila svým vyslancům u velmocí, aby navrhly svolání velmocenské diplomatické konference a zároveň aby podali u vlád žádost o zastavení vojenských operací. Redakce novin na konci článku dodala, že stanovisko velmocí prozatím není známo.

Oficiální vyhlášení války přišlo 28. července 1914. Tuto zprávu *Nová Doba* otiskla pod titulem: „*Válka Srbsku Rakouskem úředně vypovězena!*“⁸⁰ Podobné tituly zaplavily i ostatní tiskoviny. Dále noviny informovaly, že v případě, že Rusko zmobilizuje jen část armády, odpoví na to Německo úplnou mobilizací. *Český Venkov* informoval o tom, že Anglie by měla zachovat neutralitu za všech okolností, jelikož má smlouvu s Německem. Noviny byly v té době plné informací o panikách všech burzách a více či méně podložených informací o stanoviskách velmocí. *Posel Lidu* například srovnával vojenské síly trojspolku s dohody. *Český Venkov* vyzíval, aby příslušníci agrární strany zapomněli v těchto těžkých chvílích na spory s jinými stranami a zaměřili se na podporu a pomoc lidem.

Spolu s oficiálním vyhlášením války se objevila informace o tom, že jakákoli intervence velmocí nebo nějaká snaha o zprostředkování usmiřovacích rozhovorů Rakousko odmítne. Články v *Českém Denníku* vyzývaly občany, kteří nejsou povinni brannou povinností, aby se přihlásili k Červenému kříži. Snahy a přání, aby konflikt zůstal lokalizován, závisely na Rusku: „*Zítřka dotáže se německá vláda v Petrohradě, jaké definitivní stanovisko hodlá Rusko zaujmout ke konfliktu srbsko-rakouskému. Potvrdí-li se zpráva, že Rusko mobilizuje, odpoví na to Německo všeobecnou mobilizací, aby se demonstrativně stejně jako Itálie postavilo*

⁸⁰ *Nová Doba*. 28. 7. 1914, XIX/90.

*v nynější těžké chvíli po bok Rakousku.*⁸¹ Následně Rusko opravdu mobilizovalo a Německo podle svého prohlášení také. Ostatní státy nemohly už zůstat nezúčastněny a světová válka začala.

⁸¹ *Český Denník*. 29. 7. 1914, 50/195.

ZÁVĚR

Plzeňské noviny se snažily veřejnosti zprostředkovat události, jak nejrychleji mohly, a tak se informace o smrti následníka trůnu objevily v tisku už 28. června večer. Noviny informovaly o podrobnostech atentátu a následného vyšetřování. Zdrojem informací, které plzeňské noviny ve velké míře podávaly čtenářům, byl zahraniční tisk. Senzační výpovědi atentátníků byly otištěny ve všech tiskovinách. Některé informace byly pravdivé, jiné byly jen otištěné spekulace, které byly následně dementovány c. a k. tiskovou kanceláří. V následujících dnech se v novinách hojně objevovaly lítostné projevy, a podrobnosti o atentátu zaplavily veškerý plzeňský tisk. Noviny plzeňskou veřejnost informovaly o podrobnostech převozu těl zavražděných, o průběhu pohřbu a o uložení zesnulých do rodinné hrobky. Po informaci o zesnulých noviny byly zaplněny snahou najít viníky.

Z atentátu byly postupně obviněny všechny možné skupiny lidí, které s tím neměly nic společného. V novinách se rozpoutal boj o případnou srbskou vinu nebo nevinu. Jedna část společnosti byla přesvědčena zodpovědnosti srbského národa za atentát a druhá stála při nich. Senzací pro novináře se stali také atentátníci. Informace z jejich výslechů se objevovaly ve všech zkoumaných novinách.

Noviny byly taky dobrým zprostředkovatelem pro události, které se děly po atentátu ve společnosti jak v Plzni, tak i v zahraničí. Srbští odpůrci napadali Srby, ničili jejich majetek a provolávali jim hanbu. Hojně byly i informace o dění ze zahraničí, hlavně z Balkánského poloostrova, kde situace byla velmi závažná, a pogromy na Srby se objevovaly ve větší míře než jinde. Informace byly převzaty hlavně ze zahraničního tisku nebo od zvláštních zpravodajů. Postupem času se v novinách se objevovaly nejen teorie o budoucím vývoji situace mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem, ale i obavy budoucnost celé Evropy. Příklad války

byl blízko po vyhlášení rakousko-uherské noty Srbsku, které neodpovědělo pro monarchii uspokojivě. Noviny podávaly plné znění nóty i srbské odpovědi.

Velkým tématem pro tisk byla i v té době mobilizace, o které tiskoviny podávaly detailní informace jak z Plzně, tak i z okolí. S tím to bylo spojené i zdražování potravin, které noviny, taky velice podrobně zprostředkovaly zásah úřadů a zavedení maximální ceny potravin. Po vyhlášení války Srbsku byl veškerý tisk plný informací z bojišť a zpráv a dohadů o možnostech, které mohou učinit ostatní velmoci.

Zkoumané plzeňské tiskoviny jsou pro zmapování nálady a situace ve společnosti, kvalitním historickým zdrojem, který nám podává obraz doby, i přes to, že velká část informací byla převzata ze zahraničního tisku. Politické zaměření novin se odráželo pouze v názorové a úvahové části. Faktické části informací podávaných v novinách jsou shodné.

4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

4.1. Literatura:

ANONYM, The Sarajevo Murder Trial, in: American Peace Society, Vol. 89, No. 7, July 1927, s. 398–400.

BINION, Rudolf, From Mayerling to Sarajevo, in: The Journal of Modern History, Vol. 47, No. 2, July 1975. s. 280–360.

GALANDAUER, Jan, František Ferdinand d'Este, Praha 1993.

GALANDAUER, Jan, HONZÍK, Miroslav, Osud trůnu habsburského, Praha 1982.

GALANDAUER, Jan, Wacht am Rhein a Kde domov můj: Válečné nadšení v Čechách v létě 1914, in: *Historie a vojenství*, 1996, č. 5, s. 22–42.

HAMANNOVÁ, Brigitte, Habsburkové, Praha 1996.

HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, Trojspolek, Praha 1999.

JINDRA, Zdeněk, První světová válka, Praha 1984.

PAZDERA, David, Mobilizace v roce 1914 jako první krok na cestě ke zformování vojáka velké války, in: *Historie a vojenství*, 1998, č. 3, s. 40–63.

PROKŠ, Petr, Politikové a vznik republiky, Praha 1998.

SKŘIVAN, Aleš, Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914, Praha 1996.

SKŘIVAN, Aleš. Sarajevo, 28. červen 1914, in: *Historický obzor*, 1994, roč. 5, č. 7/8, s. 146–150.

ŠEDIVÝ, Ivan, Češi, české země a Velká válka, Praha 2001.

URBAN, Otto, František Josef I., Praha 1999.

VINEN, Richard, Evropa dvacátého století, Praha 2007.

WARNER, Philip, První světová válka, Praha 1997.

4.2. Periodika:

Český Denník. 29. 6. 1914 – 28. 7. 1914.

Nová Doba. Obdenník československé strany sociálně demokratické na českém západě. 29. 6. 1914 – 28. 7. 1914.

Český Venkov. Organ české strany agrární pro západní a střední Čechy. 30. 6. 1914 – 24. 7. 1914.

Posel Lidu. Týdenník České sociálně demokratické strany dělnické v Rakousku. 3. 7. 1914 – 24. 7. 1914.

5. RESUMÉ

This work is focused on reaction of pilsener press on outburst of the World War I. Work itself has one opening and one main chapter. In the opening chapter there is a short outline of political situation in Europe, brief biography of the last Habsburgs for example Franz Joseph., and after death of his son Rudolf, Archduke Franz Ferdinand attempt on his in Sarajevo, which happened on June 28 and beginning of the World War I, which affected entire Europe. Homely available literature was used for these chapters, which is excerpted. For the main chapter several newspapers were used, which in this period were published for example Český Denník, Nová Doba, Posel Lidu, Český Venkov. In these were captured all reactions connected with events, which were taking place between June 28 and July 28, by how the newspapers were published and how they were attended to this matter.

Ending of this work is attended to effort of reviewing pilsen press and his display and outline, what information could contemporary reader find there, how much these information were true and how they have handled with censorship, where we can find out their personal or ideological opinion on this enquired period.

6. Seznam Příloh

6.1. Příloha 1

Smuteční projev královského města Plzně.

6.2. Příloha 2

Rakouský následník trůnu s chotí zavražděn.

Příloha 1

Smuteční projev královského města Plzně⁸²

Číslo 156. Dne 30. června 1914. **ČESKÝ DENNÍK.** Strana 7.

Čís. 28.894

Obyvatelstvu král. města Plzně!

Nezměrná rána stihla opět nejasnějšího mocnáře našeho, nejmilostivějšího Císaře a Krále Františka Josefa I., celý nejasnější panovnícký rod, nejasnější rodinu jeho Císařské a Královské Výsosti, celou říši Rakousko-Uherskou a všechny národy tuto říši obývající.

Včerejšího dne odňati byli životu Nejasnější císařský princ a arcivévoda

Jeho Císařská a Královská Výsost

František Ferdinand Rakouský-Este,
následník trůnu rakouského,

• Nejasnější Jeho chot

Její Výsost, paní

Žofie vévodkyně z Hohenbergu.

Ruka zákeřná odvážila se sáhnouti po životě, do něhož národové rakouští vkládali tolik oprávněných nadějí.

Dáváme o této těžké ráně bolestnou zprávu všemu obyvatelstvu král. města Plzně, kteráž, sotva první zprávy o strašném tom neštěstí do města našeho došly, projevilo nad neštěstím tím své ustrnutí, velikou bolest a nezměrnou účast.

V bolestných a těžkých chvílích vzpomíná vždy věrně Nejvyššímu panovníckému rodu oddané obyvatelstvo král. města Plzně Nejmilostivějšího svého Císaře a Krále, jenž v životě Svém již tolik bolestných ran zažil, a poji hlasy své svorně k nejvroucnější prosbě, by Všemohoucí ráčil zmírniti bol Jeho otcovského srdce.

Bůh zachovej a ochraňuj našeho Nejmilostivějšího Císaře a Krále!

Rada královského města Plzně
dne 29. června 1914.

Úřadující náměstek purkmistrův:
Dr. Mandl.

⁸² Český Denník. 30. 6. 1914, č. 156.

Rakouský následník trůnu s chotí zavražděn.⁸³

Za 4 haléře.

I. zvláštní vydání. V PLZNI, v pondělí dne 29. června 1914. II. zvláštní vydání.

ČESKÝ DENNÍK

DŘÍVE „PLZEŇSKÉ LISTY“ (ZALOŽENY 1864) A „PLZEŇSKÝ OBZOR“

Vydání denně ráno — o 8. hodině, — v pondělí v poledne

Redakce: Mankova ul. Telefon číslo 822

Neobjednávat uhopily se nevracejí.

Očů a k. pošt. spojitelný ve Vídni číslo 916.

Předplatné za asiánská čísla K 1-30 čtvrtletně

Předplatné a inserční příjmy administrace v Hance, ul. 6 a náleží kancelář ve Františkaně ul. 16, ostatních zemí K 3.—, Telefon administrace číslo 551

Předplatné v Plzni i na venkově s donáškou nebo a 434. — Inseraty platí se hotově předem, doklady zasílají se jen na objednávku. Jednotlivá čísla v Plzni a na venkově v pondělí po 3 h, v ostatní vědní dny po 6 hal., v nedělí po 8 hal. —

Rakouský následník trůnu s chotí zavražděn.

Pohřeb zavražděných.

Z Vídně 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Následník trůnu i jeho choť pohřbeni budou v Arsteterenu u Amstetenu v Dolních Rakousích. Následník trůnu dal si v arsteterenském parku postavit před nedávnem rodinnou hrobku.

Následník trůnu varován.

Ze Sarajeva 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Následník trůnu, jehož cesta do Bosny byla rána číst vojenského, takže občanské úřady nemohly učinit taková bezpečnostní opatření, jako při poslední návštěvě císařové, byl několikrát varován, aby upustil od veřejné cesty ulicemi sarajevskými pro možný atentát. Zejména bylo mu raděno, aby nejezdil k avičání do radnice. Následník trůnu však prohlásil energicky, že musí být dodržen celý původně stanovený program jeho bosenské cesty.

Vrah číhal v průjezdě.

Ze Sarajeva 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Vrah následníka trůnu a jeho choti, 19 letý student osmé gymnasiální třídy Gavriilo Princip čekal na následníka trůnu ukrytý za dveřmi hostince na rohu ulice císaře Františka Josefa.

Když následník trůnu v automobilu šel z zemské vlády Potorka jel kolem hostince a šofér musil zmírnit jízdu na zatáčce ulice, vyskočil Princip ze dveří a vypálil do vozu z bezprostřední blízkosti dvě rány z browningu. Lid vrhl se po činu na vraba a do krava ho zbil. Policie jen stěží vysvobodila vraba z rakov rozstřeleného davu.

Po prvním nezdařeném atentátu připravilo občanstvo následníku trůnu i jeho choti nadšené ovace. Jásot byl, bohužel, předčasný.

Oba zabití pachatelé atentátu na arcivévodu, typografa Nedělo Cabrinovič i student Gavriilo Princip, oba Srbové, chováli se při výlechu apasule. Smáli se a prohlásili, že chtějí arcivévodu zámyslně zavraždit. Nad zdarem svého činu projevovali nepokrytou radost.

Otočnik Cabrinovič přiznal se, že si pumu k atentátu na následníka trůnu objednal v cizině; kde, nechtěl však povědět.

Archivévodá František Ferdinand.

Policejní velitel sarajevský spáchal sebevraždu.

Z Vídně 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Dle jedné verze spáchal policejní velitel sarajevský Oörde, jenž nese prý vinu na nedostatečných bezpečnostních opatřeních, sebevraždu. Dle druhé verze byl prý sesazen.

Spiknutí proti následníku.

Ze Sarajeva 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Policejní pátrání zjišťuje stále zřejměji, že atentát na následníka trůnu rakouského byl výsledkem rozsáhlého spiknutí proti arcivévodovi Františku Ferdinandovi. Spiknutí toto zosnováno bylo velkosrbakou propagandou, méto sídlo v Bělehradě a proti následníku trůnu namířeno bylo pro jeho stanovisko protisrbské a protitrialistické

stanovisko. V Sarajevě byla vykonána po atentátu řada prohlávek domovních a několik podezřelých osob bylo zatčeno.

Poslední den vévodkyně z Hohenbergu.

Den před netušeným svým tragickým skoncem, vénovala vévodkyně z Hohenbergu prohlídce ústavů v Sarajevě. Dopolé dne navštívila katedrálu, kde byla přijata svěřícím biskupem dr. Saričem, načež odebrala se do kláštera sv. Augustyna, aby si prohlédla výstavu parlamentu Mariánské dámské kongregace. Po té odjela do kostela semináře, navštívila útluk mládeže a klášter Milosrdných sester. Vévodkyně byla v ústředí slavnostně uvítána, podány jí všude nádherné květinové dary a nechýběly ani řeči plné patriotizmu. Na cestě městem byla předmětem okázalých a při tom srdečných sympatií. O 2. hod. odpoledne vrátila se vévodkyně do lázni Hlidře, kam přijel téměř současně arcivévodá František Ferdinand, vracel se ze cvičení. Ve večerních hodinách, kdy pohoda se ustálila, podnikl následník trůnu se svou chotí procházku lázeňským parkem. Byla to poslední procházka obou manželů.

Při pumovém atentátu zraněno 20 osob.

Ze Sarajeva, 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Při pumovém atentátu, při němž arcivévodá odrazil vrženou pumu rakou a puma vybuchla teprve pod druhým automobilem, vezoucím družinu arcivévodovu, bylo zraněno celkem 20 osob. Puma sestávala z láhve naplněné sekáňm olivem a třaskavinou.

K pověstem o krvavých výtržnostech v Brně.

Všam nastihly na po Frane pověsti o krvavých výtržnostech v Brně a pitilečnosti sokolského sluhu a vypovědno i dohonca, že byltam zavražděn starosta. Česká obec sokolská, Dr. Scholze, nájakými Němci, pod dojmem prý správy o atentátu na arcivévodu Františka Ferdinanda a jeho choť. Informovali jeno se ústně telegrafický písmo v Brně a in nám sdělena, že správy ty jsou nagrosto nepravdivy. Kromě nepatrných výtržností nedošlo k žádné vážnější krávo. V Brně je špiný klid.

Z Brna, 29. června. (Zvl. tel. Č. D.) Když došlo do Brna zpráva o zavraždění následníka trůnu, osaměl i cvičícím a občanstvem z tihany Dr. Fila, starosta -Schola- brněnskáho, načež konám pak

⁸³ Český Denník. 29. 7. 1914, č. 157.